

nemes, mélygyökerű hazaszeretetére van szükségünk. S arra is egyre többen jönnek rá, hogy a romantikus multszemléletnél megragadóbb és felemelőbb a történeti igazság: eddig jutott el, itt vert gyökeret, itt nevelt virágot, itt érlelt gyümölcsöt utoljára minden európai szellemi mozgalom. Keresztény ételszentség, román templomhajó, gótikus toronycsipke, reneszánsz életvág, bibliás reformáció, barokk oltár, rokokó fríz, altwien porcellán, romantikus hősi ének, néphez lehajló testvériség, nemes nacionalizmus: a mi európai magyarságunk tiszta lélegzetvételei.

Ezt tanítja a magyar történet új szintézise.

Mérey Ferenc.

Kuncz Aladár: Felleg a város felett. (Erdélyi Szépművészeti Céh, Kolozsvár.) Oltvár átlátszó neve alatt a háborúelőtti Kolozsvár adja a keretet. Kisvárosregény, de a nyomasztó hangulat nélkül, amely már általánossá vált a magyar regényírásban. Jókai Komárom, Mikszáth felvidéki városkái meghitt díszletekként fogták körül az embereiket; az alföld írói terpeszkedő, multtalan, élettelen városokra emlékeztek, ahonnan kiszabadulni vágytak s amelyet képzeletük szinte csak szimbolikusan látott, minden nagyvonalúságot, életet, kultúrát fenyegető lomha állatnak. A városkép minden helyi színét elvesztette a tolluk alatt. Az erdélyi író megint meghittebb viszonyban áll városával, hangulati fogódzót talál történeti emlékeiben, régi házsorainak jólismertségében; egyszerre gyöngéd és pontos. Kuncz Aladár is «érezte» lakóhelyét, könyvének legtöretlenebb hatását a háttér kelti. Magunk is egy-kettőre tájékozódunk és a régi ismerős biztonságával járkalunk Oltváron szerte-szét. Az emlékezés művészete, oly élesen idézni fel a látottat és tapasztaltat, hogy most is átsugározza a régi impressziókat, Kuncz Aladár erőssége.

Az emlékek ereje szerencsés írói adottság, a gomolygó hangulatok, utólagos reflexiók biztos megkötője. És szerencsés a másik tulajdonsága is: művészi ökonomiája. Mértéktartó — ritka jellemvonás íróink között. Társadalma, az arisztokrácia kínálkozott a torzításra; Kuncz Aladár megmaradt a különbségek tudomásulvételé-

nél, az érdekes profilok felvillantásánál. Hőse, a kívülről jött intellektuel a városka bizalmatlan világában, alkalmas lett volna legyűrt óriásnak; meghagyta emberi méretei között. Néhány erősebb hangsúly és a lemez nagyon ismerőssé, nagyon kopottá válna; így érdekes és rokonszenves. Kuncz Aladár városának zárt társadalma van, rétegekkel, egyéniségekkel, külön színű lelkekkel; nem csupa gonosztevő, tökfilkó vagy elrongyolt élet. Arisztokratái emberek, akiket helyzetük determinál, akiknek viselkedését ősi konvenciók szabják meg, lelkük bolondos ösztönök, örökölt fáradtság, értelmetlen góg, céltalan felbuzdulások keveréke. Letört értékek, de értékek és Szentgyörgyi Tamás, akit büszkeségük szívig sértett, nem tagadhatja meg tőlük csodálatát.

A jó indítás mégis csak torzóhoz vezet. (A regény egyébként első része egy tervezett, de örökre befejezetlen maradt trilógiának.) Különös, ha Szentgyörgyi Tamás tanártársait nézzük, akik pedig az író osztályához és közvetlen környezetéhez tartoztak, már szereposztást érzünk az emberábrázolás helyett. A radikális, a bigott, a csak-tanár, a széleslátókörű, humánus lélek egymásután hallatja hangját a kényszeredett kórusban, egy riadt kis fiú körül a «jó» és «rossz» nevelők bántóan elnagyolt vitáját vívja meg. A latin szavak igézetében élő öreg, vak Kápolnay az egyetlen köztük, akinek nemcsak az író, de az olvasó számára is van jelentősége.

Hol váltódott át a hang hamisra?

Az arisztokratákat megleste, távoli alakjuk kicsiholta izgatott érdeklődését, exotikumuk felébresztette lélekfűrkésző kíváncsiságát. Tanártársait túlságos közlelől kapta, inye eltompult egyéni ízük iránt, azt hitte, csak általános vonások rájukhúzásával teheti alakjukat érdekessé. A mágnásokat figyelni, őket felhasználni; ezek jobban idomulnak szándékhoz, tendenciához, az igazolni kívánt világnézethez, azok a regény művészi egyensúlyát hordozzák. Mert az alakok biztonsága biztosítja a helyzetek feszültségét is, mint a pillérek a híd merész lendületű ívét. A konferencia, ahol a klerikálisnak tartott Szentgyörgyi Tamás váratlanul szembe fordul kínálkozó szövetségeseivel, robbanó hatásban meg sem közelíti az igazáért plebejus göggel támadó és a szeszélyét nagyurasan védő ellenfelek összecsapását a kaszinói afférban.

Hozzáadni — Kuncz Aladár írói tévedése. (A Fekete Kolostor nem egy szép helyét is így tette tönkre.) Az egyén magában kevés; világnézeti, szellemi irányok talapzatára kell állítani. Az emlék szegényes, romaneszk túlzásokkal kell szépíteni, hogy regénybe illő legyen. Klára, a grófleány macabre színjátékban, ravatalon ismerkedik meg szerelmével, Tamással — lehet ennél fájdalmasabb giccs? Az emlékezés és a mértéktartás az erényei, de nem velük, hanem ellenükre keresi a nagy effektust. Nem meri végig vállalni saját magát. Az ő képzelete csak különös embereket, pompás megfigyeléseket, érdekes eseteket raktározott el és idéz vissza. Az igazi regényírói fantázia másmilyen lehet, megdöbbentő kalandok sorozata számára az élet, sötétén végzetes szenvedély a szerelem, kiismerhetetlen titok a lélek. Ösztönei más íróideált állítanak Kuncz Aladár elé, mint tudatos művészi érzéke; csillogó üveggyöngyökre cseréli igazgyöngyét.

Van egy különleges magyar poe-

tika, a féktelen teremtmőző szuggesztívója, amelyből néhány hatalmas, de zilált, széthulló és az első elementáris hatás után gyorsan kiábrándító regény született. És van egy állandó mellékér, meg-megújuló kísérlet a tökéletes belső egyensúlyú alkotásra, amely eddig még vérszegény és erőtlen maradt. A baj talán ott van, hogy a «fegyelmezették» nem tudnak oly lelkesen hinni igazukban, mint az «őserősek», sőt lelkük legmélyén maguk is hódolnak az uralkodó bálványoknak. Amit elvben megvetnek, titokban olt-hatatlan vágygal kívánják; ezért lesz munkájuk felemás. Szegény Kuncz Aladár esetében legalább így volt.

Halász Gábor.

Dallos Sándor : Betegek. (Dante kiadás.) Dallos első könyve nem mutatja megközelítőleg sem írójának teljes képét s fejlődésében némileg túlháladott is.

A kötet első novellája, a kisregény arányú *Betegek* — amelyről a kötet műfaji jelzetét is kapta — hatalmas, reálistikus körkép a szanatóriumi tüdőbetegek életéből. Dallos egységes mesemenet nélkül, riportszerűen írja meg a halálraitéltek életét; novellájába az ellesett részletek vagy átélte élmények garmadáját szövi. Mégis e novellája jellemző. A világtól elzárt s a belső izgalomtól felszított életek «vetületét» írja meg: tehát alapjában lelki perspektívára kíváncsi: az ösztönélet titokzatos világára s azon túl a lelkek alapformáira, legprimitívebb, legszűzibb redőire. A világtól való elzárttság, az ösztönélet fokozott áramlása, a láztól is heccelt vér játéka, a rákövetkező apathia rendkívül alkalmas helyzetek arra, hogy megmutassa alakjai legrejtettebb vágyait, legmeztelenebb mozdulatait élet és halál sürített szomszédságában, váltakozó visszfényében. Csakhogy novellájában sok még a földhöztapadt (demonstrációs) elem. Rendkívül erős fiziológiai